

Anne-Marie Mai

Hvad er det dog, vi siger?

Etisk Råd har sat etik og sprogbrug til debat

Etisk Råd i Danmark arbejder i 2012 med emnet «Etik og Sprogbrug» med det formål at opfordre til debat om den sprogbrug, man møder i sundhedssektorens hverdag.

Sprog og begreber bringer værdier og ideer med sig. Når man bruger sproget om sundhed og sygdom, bliver man ofte også etisk udfordret. Er det i orden, at lægen kalder sin patient fed? Kan en sundhedsfaglig hjælper for en hjerneskadet person omtale sig selv som en spasser-passer? Hvad tænker man som gravid, når man hører betegnelsen fosterreduktion? Skal sygeplejersken ønske «held og lykke», når de vordende forældre går ind til den første ultralydsscanning? Og er man ikke næsten tvunget til at følge tandlægens råd, når hun siger: «Hvis det var min tand ...»

Med et udtryk lanceret af sprogprofessor Christian Kock kan man hævde, at vi ofte sprogligt bliver udsat for en slags omvendt lommetyveri, hvor værdier kommer med i sproget, næsten uden at vi opdager det. Udtrykket «fed» forbindes måske af mange mennesker med noget frastødende og nærmest moralsk forkasteligt, selv om det har været bredt anvendt i sundhedssektoren, fx omkring «fedmeoperationer» og «fedmeepidemi», mens udtrykket overvægtig i højere grad blot beskriver et problem. Og det er måske lettere at gøre noget ved et konkret problem end ved en uvis situation som en frastødende afviger. Det er virkelig ikke fedt at være fed.

Etisk Råd har fået mange henvendelser og reaktioner på debatten om etik og sprogbrug. Rådet har lavet en app til telefonen, således at interesserede kunne kommentere bestemte ordvalg og selv komme med eksempler. Debatten har gjort det tydeligt, at der virkelig er grund til at tænke, før man taler, både som læge, tandlæge og patient. Som sundhedsfaglig per-

son møder man mennesker i situationer, hvor helbredet står på spil. Vanskelige emner og kompleks faglig terminologi skal formidles, og det er tydeligt, at mange professionelle i deres iver for at undgå at tale ned til folk prøver at popularisere eller afdramatisere situationen på en måde, der faktisk ender med at blive etisk krænkende.

Et af de eksempler, der er sendt til etisk råd, handler om et yngre par, hvor kvinden får voldsomme mavesmerter. Hun viser sig at være gravid uden for livmoderen og må straks opereres. Da hendes mand senere ringer for at høre, hvordan operationen er gået, siger lægen, at kvinden har det godt: Operationen er lykkedes, og «skidtet er nu fjernet». Manden bliver først lettet, men bagefter ked af det. «Skidtet» kunne jo faktisk være blevet parrets barn.

Situationer hos tandlægen

Hos tandlægen er situationen sjældent så dramatisk og farlig som i eksemplet ovenfor, men de etiske dilemmaer og problemer forsvinder ikke af den grund.

En række eksempler peger på, hvor vigtigt det er at overveje sprogbrugen og tænke over detaljerne.

Det første eksempel drejer sig om at udtrykke sig så præcist, at man ikke unødigt skræmmer patienten. Mange tandlægesøgende kender betegnelsen paradentose og ser straks for sig, hvordan tænderne begynder at rasle ud af munden, hvis p-ordet bliver brugt. De bliver måske fejlinformeret om deres tænders faktiske tilstand, hvis tandlæger siger: «Dit tandkød bløder. Det er tegn på paradentose.» Tandlægen har jo endnu ikke stillet nogen præcis diagnose, men det er svært for patienten at opfatte, hvad der bliver sagt, når p-ordet først er lanceret. På den anden side har patienten også et ansvar for at lytte og opfatte, hvad der rent faktisk bliver sagt. Der er etik og etisk ansvar såvel ved siden af tandlægestolen som i stolen.

Det andet eksempel omhandler behandling af en tand med en krone. Tandlægen kan stille sagen op på flere måder. Det kan fx lyde som følger: «10 % af kronebehandlede tænder skal efterfølgende rodbehandles, og ikke alle rodbehandlinger lykkes» eller «man får et vellykket resultat i 90 % af tilfældene ved kronebehandling». Her foregår der omvendt lommetyveri

Forfatter

Anne-Marie Mai, professor i dansk litteratur, Syddansk Universitet, medlem af Etisk Råd i Danmark

Artiklen er udarbejdet i samarbejde med professor Erik Dabelsteen, Tandlægeskolen i København, Københavns Universitet.

for alle pengene, for hvem vil ikke helst undgå risiko og vælge noget, der oftest er vellykket. At udsigten faktisk er og bliver den samme, er det svært at gennemskue. I Etisk Råds arbejde med etik og sprogbrug har vi inddraget professor i risikokommunikation, Jesper Bo Nielsen, der har givet flere eksempler på, hvorledes kommunikationen af fakta nemt kan manipuleres, så en behandlingsform tager sig mere eller mindre fordelagtigt ud.

Et tredje eksempel drejer sig om behandlingsforslag, der kan indebære store udgifter for patienten måske endda uden evidens for et gunstigt behandlingsresultat. Her kunne tandlægens formulering lyde: «Hvis den tand overhovedet skal have en chance.» En anden formulering kunne være: «Jeg tør ikke tage ansvaret for dine tænder, hvis vi ikke gennemfører denne behandling,» mens et fjerde eksempel kunne lyde: «Hvis det var min tand ...» (figur 1). Tandlægens indlevelse i patientens situation har selvfølgelig sine fordele, men sprogbrugen omkring «min tand» bliver let anmassende og gør det svært for patienten at vælge andet end det, der anbefales under denne overskrift, selv om der måske er flere muligheder at vælge imellem. I forbindelse med meget dyre behandlinger er der tillige det etiske dilemma på spil, at tandlægen faktisk kunne have en vis økonomisk interesse i, at patienten vælger en dyr behandling. Han eller hun skal således holde tungen meget lige mellem de forbilledlige fortænder for at undgå at formulere sig til sin egen økonomiske fordel. Som patient må man prøve at lytte og hitte ud af, hvad man selv mener, og måske tænker man ikke over, at tandlægen har en ganske kontant interesse i den behandlingsform, man vælger. Når man er sat i tandlægestolen i sin patientrolle med brystserviet, spotlight og udsigt til den store maskinpark, tænker man mest på sig selv, og hvad der lyder til at være den bedste løsning. Man er måske her ikke helt så klar og kritisk som i en fysisk mere ligeværdig situation. Det burde være tandlægens pligt at tage højde for disse etiske forhold i sin kommunikation med patienterne.

Andre eksempler handler netop om etik og økonomi. Mange patienter har brug for en rodbehandling, hvor prognosen for en vellykket behandling i de fleste tilfælde er 80–90%. Men måske siger tandlægen: «Rodbehandling har ikke en helt sikker prognose. Derfor foreslår jeg, at vi trækker tanden ud og erstatter tanden med et implantat.» Med formuleringer som «en ikke helt sikker prognose», og «det tør jeg ikke tage ansvar for» har tandlægen patienten i sin hule hånd, for hvem vil ikke gerne beskyttes af professionelle hvide hænder, frem for at ende mutters alene med sit rådrende tandsæt? Tandlægens bemærkning om «ikke at turde tage ansvar for» kan også forekomme, hvis tandlægen opdager en forandring i munden, som kan være alvorlig. Patienten skal henvises, og den anvendte sprogbrug afspejler i virkeligheden en frygt hos tandlægen, der direkte overføres til patienten. En mere forklarende bemærkning om, hvad det kan være, ville være mere hensynsfuld.

Debatmateriale

Etisk Råd har bestemt ikke gjort det til sin opgave at være en slags sproglige overdommere, der afgør, hvad der er etisk korrekt sprogbrug i sundhedssektoren. Vi hverken kan eller vil pege på ord, der er

KLINIKASSISTENTER & TANDPLEJERE

Kursusprogram forår 2009

KURSUSSTED & KURSUSDAGE:

Onsdag den 29. april 2009
Scandic Hotel Sydhavnen
Sydhavns Plads
2450 København SV

Eller:

Onsdag den 13. maj 2009
Scandic Hotel Jacob Gade
Flegborg 8-10
7100 Vejle

Begge dage kl. 17.30 - 21.30

Normalpris: 2.195,-
Medlemspris: 1.795,-

Der vil være buffet ca. 30 min inden kursusstart, samt en kaffepause med kage/frugt etc. ca. midtvejs i kurset med rig mulighed for at netværke.

Figur 1.

mere etisk rigtige end andre. Der eksisterer nemlig (heldigvis) ikke et fast regelsæt for etisk og uetisk sprogbrug. Sproget forandrer sig hele tiden, og brugen af det er konkret og præget af den foreliggende situation. Men som Etisk Råd har påpeget i sit debatmateriale, er sproget ikke et gennemsigtigt medie for glasklare beskeder og letbegribelige diagnoser. Sproget fragter etiske værdier med sig, som påvirker os og har indflydelse på den måde, hvorpå vi ser og fortolker vores helbred, sundhed og sygdom. Derfor er det vigtigt, at man og til foretager et sprogligt eftersyn. Det drejer sig, som Etisk Råd har understreget, mest af alt om at være opmærksom og tænke etisk, tale med hinanden og have fornemmelse for de sproglige udfordringer, der dukker op, når man skal mødes om alt det, der har med sundhed og helbred at gøre. Som sprogprofessor Jørn Lund bemærker, er vi hele tiden omgivet af «ord, der klemmer», ord, der handler om noget vanskeligt, og som måske ender med at klemme os som både læger og patienter, når vi bruger dem i sundhedssektoren. Etisk Råds debatmateriale om Etik og sprogbrug er tilgængeligt på adressen: <http://ipaper.ipapercms.dk/etiskraad/EtikOgSprogbrug/>

Vi håber, at materialet kan bruges i forbindelse med uddannelse og efteruddannelse eller blot til en grundig snak, også mellem kolleger, om, hvad det dog er, vi går rundt og siger, måske fordi vi for sjældent ser kritisk og etisk på vores sprogbrug.

Adresse: Nils-Erik Fiehn, e-mail: nef@tdl.dk

Artikkelen har gennemgået ekstern faglig vurdering.

Mai A-M. Hvad er det dog, vi siger? Etisk Råd har sat etik og sprogbrug til debat. *Nor Tannlegeforen Tid.* 2013; 123: 10–11.